

Európai iszlamisták és dzsihádisták motivációi

Motivations of European islamists and jihadists

Póczik Szilveszter

Dr. CSc, tudományos főmunkatárs
Országos Kriminológiai Intézet,
Bűnözéskutatási és Elemzési Tudományos Osztály
poczik@okri.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány bemutatja az iszlamista radikalizálódás folyamatát, katalizátorait és az iszlamista radikalizálódás push és pull tényezői alapján egy dichotóm szociálpszichológiai modellt vázol fel.

Módszertan: A tanulmány a nemzetközi szakirodalom kritikai áttekintése után új kutatási szempontokat fogalmaz meg.

Megállapítások: Az iszlám radikalizmussal való azonosulás három alaptívumon nyugszik: a) a társadalmi igazságtalanságokra érzékenyen reflektáló és a radikalizmusra hajló személyiségszerkezet; b) az euroatlanti világ országaiban szerzett negatív tapasztalatok miatti morális pánik; végül c) a Nyugat külpolitikájával kapcsolatos politikai attitűd. Társadalmi fejlettségünk jelenlegi fokán a keresztény alapokon nyugvó berendezkedés és jogrend kibékíthetetlen ellentmondásban áll az iszlám világból importált társadalom- és jogértelmezéssel. Ezért a muszlim közösségek szeparációja még hosszú ideig fennmarad, és továbbra is társadalmi feszültségek forrása lesz. Hosszabb távon Magyarországon is számolnunk kell az iszlám közösség fokozatos bővülésével és az iszlamista radikalizmus megjelenésével.

Érték: A tanulmány Csíkszentmihályi Mihály flow-élményre vonatkozó kutatásai alapján új megközelítést vezet be a kutatásba.

Kulcsszavak: iszlamista radikalizálódás, szociálpszichológiai modell, személyiségszerkezet, flow-élmény

Abstract

Aim: The study presents the process of Islamist radicalization, and outlines a dichotomous social psychological model based on the push and pull factors of Islamist radicalization.

Methodology: After a critical review of the international literature, it formulates new aspects for subsequent research.

Findings: Identification with radicalism is based on three basic motives: a) personality structure that reflects sensitively on social injustices and prefers radical solutions; b) the moral panic due to the negative experiences of young Muslims in the countries of the Euro-Atlantic world, and finally c) the political and attitude towards the foreign policy of the (collective) West. At the current level of our social development, the social-economic and legal system based on Christian foundation are in irreconcilable contradiction with the social and legal interpretation imported from the Islamic world. Therefore, the separation of Muslim communities will continue for a long time and remains a source of heavy social conflicts. In the longer term, Hungary also have to reckon with the gradual expansion of the Islamic community and the emergence of Islamist radicalism.

Value: Based on the research by Mihály Csíkszentmihályi onto the flow experience, present study introduces a new approach to understanding the radicalization.

Keywords: Islamist radicalization, social-psychological model, personality structure, flow experience

Bevezetés

A médiák által közvetített hétköznapi percepció, a rendészeti tapasztalat és a tudományos vizsgálódás egyaránt alátámasztják, hogy a 21. század első két évtizede a társadalmi feszültségek kiéleződésének időszaka volt. Ezzel párhuzamosan megélnékvült a radikalizmus minden formája. Különösen az iszlamista radikalizálódás és az ahhoz kötődő politikai erőszak veszélye nőtt Európában (Sroka, Castor-Rial Garrone & Kumbrián, 2017).

Az 1970–1990-as évek európai terroristáinak legtöbbje a saját országában etnikum- és kultúraazonos környezetben tevékenykedett valamely forradalmi politikai ideológia képviselőjében. A regnáló államot és az azt fenntartó társadalmi rendet kívánták megdönteni. A terrorista szervezeteket parancs- és ellenőrzési struktúra, határozott politikai, társadalmi vagy gazdasági cél jellemezte. Ezekben a szervezetekben férfiak és nők egyaránt tevékenykedtek, bár eltérő szerepkörben és a férfiak dominanciája mellett. Átlagéletkoruk 20–25 év körül mozgott. Általában képzetek voltak, kiegyensúlyozott társadalmi környezetből származtak (Tamási, 2013).

A korábbiakkal szemben a 21. századi terrorizmus domináns változatának ideológiai alapja a vallási gyökerű iszlamizmus lett. Alappillérei négy karizmatikus

személy, Hassan al Banna, Sayyid Mawdudi, Sayyid Qutb és Khomeini Ayatollah filozófiájában keresendőek. Gondolatviláguk szorosan összefügg a gyarmati felszabadítás és az iszlám modernizáció (versus tradicionalizmus) eszméivel (Póczik, 2011). Az iszlám világközösség (umma) dzsihád révén történő felszabadításának eszméjét az 1980-as években Abdallah Azzam és Ibn Taymiyya, a legfiatalabbak közül pedig a ma legtöbbet idézett – a többi laikus teoretikus-sal szemben kivételként képzett imám – Abu Muhammad al-Maqdisi alapozták meg. Érdekes még megemlíteni Yusuf al-`Uyayri és Abu Ubayd al-Qurashi személyét (McCants, Brachman & Felter, 2006). Gondolkodásuk középpontjában a Nyugat- és Izrael-ellenesség, a saría uralma, a muszlim föld megvédeése, a kalifátus visszaállítás és az iszlám állam megteremtése áll. A modern dzsihádizmust ma mintegy ötvenfős gondolkodói kör táplálja. Az umma helyreállításáért folytatott harc kiterjed az egész világra, de fő ellenség a kollektív Nyugat. Célja a máshitűek és a hitehagyottnak tekintett muszlimok leigázása, illetve elpusztítása. Ez a kizárólagosságot követelő „takfiri” ideológia megengedi a muszlimok számára, hogy a célszerűség érdekében megszegjék az iszlám szabályait, és környezetükbe látszólag beleolvadva tervezzék támadásaikat. A hit védelmében minden muszlimnak kötelessége fegyverrel harcolni a dzsihád keretében, és ha kell, mártíromságot szenvedni. A radikálisok egy mitikus, apokaliptikus végső csata résztvevőinek tekintik magukat a Gonosszal, vagyis a nyugati világgal folytatott harcban.

A terroristák célpontjai korábban – a régi típusú terrorizmus filozófiájának megfelelően – polgári létesítmények voltak. A merényletek viszonylag alacsony számú áldozatot követeltek, de erős médiahatást váltottak ki. Céljuk leginkább a figyelemfelhívás, a félelem és fenyegetettség érzetének felkeltése volt. Mára a terrorizmus filozófiájának akciórádiusza megváltozott. Az újfajta terrorizmus aszimmetrikus háborúként értelmezi magát (Laqueur, 1999). Célja a polgári és katonai létesítmények elleni nagyarányú pusztítás; célterületei a rendezvények, az éjszakai élet színterei, igazgatási és vallási intézmények, ahol az ott tartózkodók tömegben támadhatók meg, valamint a kritikus infrastruktúrák. E valós és kibertámadások sokban hasonlítanak a szervezett bűnözés akcióira (Papp, 2018).

Élénkülő terrorista aktivitás Nyugat-Európában a 21. század elején

A terrorista tevékenység globális élénkülése a 2000-es évek elejétől figyelhető meg. Az Al-Kaida globális aktoorrá vált, és a vele szövetséges terrorhálózatok is számos jelentős támadást hajtottak végre. A legismertebbeken kívül említést

érdemelnek a Balin 2002-ben és 2005-ben, a jakartai Marriott Hotel és az ausztrál nagykövetség ellen 2003-ban, illetve 2004-ben elkövetett merényletek.

Mára a radikalizálódás és a merényletek szervezése a nyugati világba tevődött át. A vezetők a Nyugat országaiban nőttek fel, ismerik azok politikai és kulturális értékeit, működési rendjét és gyenge pontjait. Ilyen önálló helyi iszlamista terrorista sejtek léptek akcióba például Torontóban, Melbourne-ben, Miami-ban stb. Londonban műtrágyából készült pokolgéppel terveztek merényletet 2004-ben ([URL1](#)). 2004. március 11-én összehangolt pokolgépes merényletsorozatra került sor a madridi helyiérdekű vasúton. 2005. július 7-én koordinált robbantássorozat történt a londoni metróban. 2005 és 2007 között több terrorcselekményt kíséreltek meg Dániában. Theo van Gogh iszlám- és bevándorlásellenes holland politikust 2004-ben a nyílt utcán gyilkolta meg egy holland állampolgárságú marokkói iszlamista. Azóta is számos, lőfegyverrel, késsel, gépkocsival vagy más eszközzel elkövetett egyéni terrorcselekmény történt Európa nagyvárosaiban. A terroristák újabb nyugati generációjában egyszerre lángol az újra felfedezett iszlám hit és a Nyugat iránti gyűlölet (Hoffman, 2006). Laza kapcsolati hálókbán a szociális médiumokon keresztül szerveződnek, saját chat-szobákat és weboldalakat üzemeltetnek. Legnagyobb részük második vagy harmadik generációs bevándorló háttérű, Nyugaton született fiatal. Akad köztük konvertita is. A betértek gyakran a Karib-térségből vagy Ázsiából érkezett bevándorlók leszármazottai. A betért nyugati őshonosok között sok a nő (Precht, 2007).

Joggal kérdezhető, megalkotható-e a „bennszületett” európai dzsihadista profilja, azonosíthatóak-e a radikalizálódásra és erőszakos cselekmények elkövetésére készítő tapasztalatok. A radikalizálódás többdimenziós folyamat, és igen különféle személyiségekkel találkozhatunk a radikálisok között. Egyesek jól képzettek, van munkájuk, családjuk és aktívak a helyi közösségeikben, míg mások – kemény mutatókkal mérten – hátrányos helyzetűek. A 2000-es évek elejére az ezzel kapcsolatos vita kilépett korábbi kereteiből. Le kellett számolni azzal a sztereotípiával, hogy a terroristák általában szegény, alacsonyan képzett, harmadik világbeli személyek. A radikalizálódás okait a politikai és szociális mezőben kell keresni, megértésükhöz nem a pszichopatológia, hanem a kollektív identitás mozzanata, valamint a szervezet- és szociálpszichológia nyújthat segítséget (Post 2005; Póczik, 2007). Az érintettek profilja alig tartalmaz általánosítható elemeket, kimerül a fiatal életkorról, etnikai/vallási kisebbségi helyzetről, bevándorlóról, ezek második vagy harmadik generációs nagyvárosokban élő leszármazottairól szóló általánosságban. Robert Pape 315 elkövetőt vizsgálva azt találta, hogy a merénylők olykor nagyon is képzettek és politikailag tudatosak (Pape, 2005). Egy 2001 és 2006 között végzett és 242 európai dzsihadistát felölelő kutatás szerint többségük egyedülálló férfi, 40–50%-uk Európában született vagy nőtt fel, európai

állam polgára vagy tartózkodási engedély birtokosa. Többségük a társadalom alsóbb rétegeiből származik, és sok közülük büntetett előéletű (Bakker, 2007).

A radikalizálódás dinamikája

A radikalizálódás nem vezethető vissza egyetlen kitüntetett okozati tényezőre. A folyamat legtöbbször olyan – akár látszólag jól integrált – személyeknél indul be, akik nagyon elégedetlenek az életükkel, vagy a társadalmi és politikai környezettel. Közösségi platformokon, nem utolsósorban a közösségi média anonimitást és konspirativitást kínáló felületein ismerkednek hasonló gondolkodásúakkal, és különböző fejlődési utat járnak be. Csak néhányukból válik terrorista, a többiek megrekednek a radikalizálódás korai fázisaiban, vagy kiválnak abból.

A szakirodalom a radikalizálódási folyamat számos tényezőjét sorolja fel, mint az elidegenedés érzése, a marginalizálódás, a politikai elnyomás érzékelése, diszkrimináció, szegénység, negatív iskolai tapasztalat, az ellenségesnek érzékelt nyugati (kül)politika, a „tenni akarás” készítése vagy egy karizmatikus vezető megjelenése (Kruglanski & Fishman, 2006). E tényezők egyike sem döntő a terrorizmus választása felé vezető személyiségfejlődésben. Sokkal fontosabb lehet a hasonló háttér-motivációval bíró egyének csoportjában működő szinergia és dinamika. A radikalizálódási folyamatban négy elméleti fázis különíthető el (Pressman, 2006), de a fejlődésnek nincs következetes logikája vagy menetrendje, megtörténhet néhány hónap alatt, vagy évekig tarthat. Némelyek egyetlen ugrással jutnak el az aktivizmusig.

- 1) A radikalizáció előszobájában összegződnek azok a háttértényezők, amelyek egyeseket fogékonyra tesznek a szélsőséges eszmékre. Ezek lehetnek személyes vagy családi krízishelyzetek, munkahelyvesztés, az elvárt társadalmi mobilitás kudarca, diszkriminációs tapasztalat, a muszlim identitás válsága, elidegenedés, súlyos igazságtalanságok észlelése, a lakókörnyezet és család hatása, életkörülmények, az iszlám terrorizmusról szóló nyilvános vita jellege stb. A diaszpórában vagy párhuzamos társadalomban élők körében növekedhet az elszigeteltség érzése, de az elszigeteltség ideológiai, szubkulturális menedékként is szolgálhat (Wiktorowicz, 2005). A muszlim imaházak és könyvesboltok látogatói között termékeny talajra lel a radikalizmus. Számos radikális korábban nem gyakorolta hitét, radikalizálódásukat az ezzel kapcsolatos hiányérzet vagy büntudat is inspirálja.
- 2) A konverzió és azonosulás fázisában az érintettek hitéleti változáson esnek át, és mélyen azonosulnak új elkötelezettségükkel. A formális vallási szabályok betartásától eljutnak a teljes önátadásig és a vallástételek radikális

értelmezéséig. A meg- és betérők (konvertiták) a neofiták buzgóságával követik (új) hitüket, a lelki elkötelezettséget erősítheti a szerelmi vagy házastársi viszony. Az identitásváltással együtt járó perspektívaváltás megváltoztatja a személyiséget, a világi élet, benne a társadalom és politika megítélését, és küldetéstudattá alakulhat. A demonstratív azonosulás (szimbolikus ruházat, szakáll stb.) aláhúzza a korábbi csoportból történő kiilleszkedést, és az azzal szembeni (már) ellenséges attitűdöt. Az érintett a mecsetben megismeri a radikális iszlám politikai oldalát, a karizmatikus vezető pedig képes feltűzteni a muszlim világgal szembeni igazságtalanságok feletti felháborodást, és az új vagy megerősített hitből eredő teljességérzést.

- 3) A meggyőződés és indoktrináció fázisában a radikalizálódók szakítanak korábbi életükkel, elszigetelődnek környezetüktől, egyre intenzívebben vesznek részt a radikális rituálékban, maradéktalanul elfogadják a harcos iszlám szellemét és céljait.
- 4) Az aktív cselekvés szakaszában a terrorcselekmények tervezése és megvalósítása zajlik. Ez a szakasz tovább osztható a megfigyelés, felkészülés és kivitelezés periódusaira. A vezetők felgyorsítják a képzést, külföldi tanulmányútra vagy kiképzésre küldik a jelöltet. Az indoktrinációt képi és szöveges propagandaanyagok tanulmányozásával teszik intenzívebbé. A kommunikáció konspirálttá válik, a találkozások a vezetőkkel és társakkal már nem a nyilvános térben, hanem magánterekben bonyolódnak.

Radikálisok és terroristák társadalmi háttere és motivációi

A 2010-es évtized terroristái esetében nem találunk olyan közös tapasztalatot, ami indokolná a fogékonyságot a radikalizmusra. Csak a vallás, a csoportdinamika és a nyugati kultúra egyöntetű elutasítása, valamint a generációs hovatartozás a közös nevező. Az alábbiakban a társadalmi háttér néhány fontos elemét vesszük górcső alá. Sok nyugaton élő muszlim (származású) fiatal életében súlyos feszültséghez vezet a hagyományos iszlám kultúra és az európai (poszt)modernitás, vagyis a szüleiket befogadó ország szekuláris multikulturális értékei és társadalmi közötti ellentmondás. A muszlim identitásváltást okozó értékfeszültség személyes traumájukká válik. Nehézségeik vannak az iskolában, de kérdéseikre ellentétes válaszokat kapnak saját közösségüktől és a társadalom intézményi oldaláról, így döntéskényszerbe kerülnek a két kultúra között. Különösen a második és a harmadik generáció tapasztalja ezt: még nem tudják, hogyan kell jó nyugati polgárnak lenni, és már nem tudják, hogyan kell

jó muszlimnak lenni. Ez a táptalaja az identitásválságnak, a tudatos kiilleszkedésnek és a kisztílú – esélykiegyenlítő – bűnözésnek. A különbözni akarás az elődnemzedék politikailag passzív magatartásának kritikájával párosul. A radikalizálódási folyamat – legalábbis eleinte – gyakran szekuláris alapon a lelki prekondíció szintjén megy végbe, csak később talál magának eszmei alapot az iszlám szub-, illetve ellenkultúrában (Wiktorowicz, 2005). A nyugati társadalom által frusztrált fiatalok a számukra megfelelő ellenkultúra keresése során bukkannak rá – a Nyugat fordított tükörképeként – az idealizált iszlám világgözösség víziójára (Roy, 2004). A képzelt, ám néma közösség képzele legitimálja a nevében végzett radikális tevékenységet. A logikai rend megfordításával valójában nem a közösség legitimálja a radikalizmust, hanem a radikálisok nevezik ki magukat a közösség legitim képviselőivé. Ennyiben az európai iszlám radikalizmus egyúttal muszlim jelképekkel demonstrált provokatív ellenidentitás és ellenglobalizáció.

A társadalmi kirekesztettség élményével szemben a radikális iszlám elfogadása a méltóság, az összetartozás, a tisztelet és elhivatottság élményét nyújtja. Az European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia által közölt statisztika szerint az európai muszlimok oktatási eredményei átlag alattiak, munkanélküliségük magasabb az átlagnál, felülreprezentáltak az alulfizetett munkahelyeken (URL2), ami a közösségben a diszkrimináció és a társadalmi ellenszenv (például a rasszista rendőrség) érzetét kelti, és a frusztráció/agresszió/depresszió spirál megjelenését valószínűsíti.

A szociális környezet, a szegregált helyzet és a párhuzamos társadalom meghatározó tényezők. A fiatalok a családi és lakóhelyi közösségben találkoznak először szélsőséges gondolatokkal. Az elszigetelt etnikai közösség ideológiai municiót szolgáltat és toleráns a radikalizálódó vagy szélsőséges szubkultúrákkal szemben. Az etnikai koncentráció egyszerre erősíti az kirekesztettség élményét és az elszigetelődési igényt. A párhuzamos társadalmak tagjai nem osztják a társadalom domináns értékvilágát, sőt homlokegyenest ellentétes értékeket képviselnek. A bevándorlással erősödő közösség vonzása és az iszlámofóbia erősödése miatt számos, részlegesen integrált muszlim inkább saját közösségének kulturális és politikai értékei felé fordult: a radikális csoportok koncentrálódtak, a saría visszatért a hétköznapokba, a bűnözés etnikai jelleget öltött (Wiktorowicz, 2005).

A párhuzamos társadalmak nem elszigeteltek: állandó interakcióban állnak a befogadó nyugati országok politikai és társadalmi világával. A konfliktusok széles skálán variálódnak, például az erkölcsi, esztétikai értékek és a biológiai nemek egymáshoz való viszonyának kérdésében. A politikai erőszak fő gyökere azonban a politikai értékütközésekben rejlik. A Nyugat politikája

és katonai fellépése egyes muszlim országokban a bevándorolt muszlimok körében felháborodást kelt, erősítve a muszlim világközösséggel szemben egységesen ellenséges Nyugat képzetét. Míg az egykor menekültként vagy vendégmunkásként bevándorló szülők biztonságot és megélhetést találtak a befogadó országokban, az ifjú európai muszlimok erős ellenszenvet mutatnak a felmenőiket befogadó társadalmakkal szemben (Neumann, 2006). A felháborodás másik oka a többségi társadalom iszlámmal kapcsolatos kulturális recepciója és társadalompolitikai reakciója. A Nyugat társadalmában jellemzővé vált az iszlám (és minden vallás) szentnek számító értékeinek gúnyolása. Az iszlámról alkotott médiakép kitüntetett eleme az erőszak, a nők elnyomása és a terrorizmus, valamint más, hasonló mozzanatok napirenden tartása. Reakcióként a fiatal muszlimok egy része elutasítja a többségi társadalom multikulturalizmusát, és rokonszenvez a terroristákkal (Mirza, Senthilkumaran & Ja'far, 2007).

A dzsihad az iszlámban a legfontosabb hívó szó. A militáns iszlám eszméje a fiatalok aktivizmus iránti vágyával ötvözve rendkívül hatékony motiváció. A dzsihad a Jó és a Rossz harca, részben az egyén önmagával, részben a közösségnek a külső ellenséggel szembeni harca. A fiatalokat a tettvágy hajtja, hogy jó muszlimként az egész világot az iszlám(ista) értelmezés szerinti helyes végállapot felé tereljék. Különösen a radikalizálódás utolsó fázisában válik rendkívül motiváló tényezővé a (közösség általános nagyra becsült) mártírium (shahid) vállalása.

A karizmatikus közösségszervezők és szuggesztív vezetők jelenléte szintén fontos tényező. A velük szembeni bizalmat tekintélyük, alapos vallási és politikai ismereteik és meggyőző erejük alapozza meg. A karizmatikus prédikátor köré tömörülő fiatalokat sokáig összetartja a csoportkötődés (Vidino, 2007). Ezek az igehirdetők készítik elő a meg- vagy betérést, a „jó” muszlimmá válás útját. Mivel a terrorfenyegetés nyomán fellépő titkosszolgálati figyelem okán egyre inkább kiszorultak a nyilvános térből, közösségszervező tevékenységüket magánlakásokba, „garázsmecsetekbe” és a kibertérbe helyezik át. Nyomukban előlépnek a rafinált pszichotechnikákat alkalmazó és konkrét terrorcselekményekre végrehajtókat kereső toborzók.

A radikalizálódás terei

A radikalizáló célú közösségszervezés helyszínei a közösségi terek, mecsetek, büntetés-végrehajtási intézetek, iskolák, egyetemek, ifjúsági klubok, munkahelyek és a sportélet terei, valamint a virtuális információs csatornák.

Az internet és más elektronikus csatornák könnyű utat kínálnak a válaszkereső fiatal muszlimok felé és erősítik bennük a világgözösséghez tartozás élményét; kapcsolatokat teremtenek a szélsőséges csoportok között, hálózatként szolgálnak az indoktrinációhoz, a széles körű előfelderítéshez és toborzáshoz. A „civilizációk összecsapásának” elmélete visszajára fordulva igazolja a Nyugat elleni dzsihadot. A videókultúrán nevelődött fiatalok esetében különösen hatásos a képi megjelenítés, ami képes összezavarni a valóságérzékelést.

A börtönök mindig is a radikalizálódás színterei voltak, hiszen a következetes bűnözői magatartás és a bűnözői szubkultúra értelmezhető egyfajta radikalizmusként, a társadalmi ellenállás egyik formájaként. A börtön sajátos, zárt szociális környezet, ahol az őrizetese a külső társadalomtól, közeli és szélesebb szociális környezetüktől elszigetelten élnek. Számukra a vágyott kinti világgal szemben a börtön egyszerre sívár valóság és válságkörnyezet, amely az összetart(oz)ás, a csoportidentitás, a védelem és a lelki vagy vallási útmutatás iránti vágyat erősíti, csoportosan megközelíthetőek a célzottan toborzó radikálisok számára. Emblematikus, hogy Sayyid Qutb, a Muszlim Testvérek teoretikusa egyiptomi börtönévei alatt írta meg *Mérföldkövek* című könyvét.¹ Abu Musab al-Zarqawi jordániai börtönbüntetése alatt vált erős vezetővé. A digitális televíziózás számos arab csatornát tett elérhetővé, a börtönviszonyok liberalizálódásával egyre többen férnek hozzá az interneten közvetített rádiális tartalmakhoz. Bakker (2007) szerint az általa vizsgált európai dzsihadisták többségének volt korábbi börtönbüntetése. A börtönimámok mellett a befolyásos rabok is szerepet játszanak a radikális iszlám terjesztésében. Antiszociális attitűdjeik könnyen transzformálhatóak Nyugat-ellenes ideológiává, racionalizálva a bűnelkövetési hajlandóságot.

A radikalizál(ód)ás természetes környezetei lehetnek az oktatási intézmények, a részben vagy egészében vallási vagy etnikai alapon szervezett ifjúsági és sportklubok, edzőtermek, etnohomogén munkahelyek és szórakozóhelyek. Nemkülönb a kulturális közösségi terek, radikális irodalmat terjesztő boltok, tanulókörök és informális közösségi hálózatok. A rejtőzködő radikálisok által szervezett kempingezés, harcművészeti tanfolyamok vagy félkatonai kurzusok és kalandtúrák a csoportkötődés és szolidaritás erősítésére szolgálnak. Az alkalmasakat a szervezők végül külföldi utazásokra, edzőtáborba, legvégül kiképzőtáborokba küldik, főként Pakisztánba és Afganisztánba, ahol oktatásban részesülnek, vagy meg is szerzik első harci tapasztalataikat valamely (polgár) háborús országban.

---

1 Sayyid Qutb (2008): *Milestones*. Islamic Book Service.

Külföldi harcosok az Iszlám Államban és annak klónjaiban

Az Iszlám Államba kivándorolt nyugati „külföldi harcosokkal” kapcsolatos kutatások kicsiny mintákra támaszkodnak, és csak óvatos következtetéseket engednek meg. A felszámolt, illetve szétaprózódott Iszlám Állam szolgálatába állt nyugatiakról készült tanulmányok szerint többségük muszlim bevándorló családokból származó fiatal férfi, de mintegy 20 százalékuk nő volt. A harcosok átlagéletkora 26 év, a nőké 21 év volt. A nők többsége hajadon, de legalább harmaduk házas volt, néhányan gyerekeikkel együtt vándoroltak ki. Nem tudható, hány konvertita volt közöttük, becslések szerint a körülbelül 15 százalékuk be-tért lehetett. A kivándorló harcosok mintegy 80 százaléka annak az országnak a polgára volt, ahonnan kivándorolt (Dawson, 2021).

A kutatások bizonyos mértékig alátámasztják a közönséges bűnözés és a terrorizmus közötti összefüggést. A GLOBSEC kutatása 11 európai országból származó 197 dzsihadista esetét dolgozta fel OSINT-adatok alapján a 2017–2019 időszakból (Rekawek et al., 2019). Eszerint az európai dzsihadisták közel 30 százalékának volt bűnügyi előzménye. Akadtak közöttük „nehézfűk”, akik pénzmosás, súlyos testi sértés, emberölés, illegális fegyver- és robbanóanyag-kereskedelem vagy terrorcselekmények miatt kerültek bíró elé. A terroristák több mint fele a börtönben radikalizálódott. Börtönbüntetésük hossza átlagosan 7–8 év volt. A tanulmányok többsége a külföldi harcossá válás motívációinak rangsorában a vallást tartja elsődlegesnek (Dawson, 2021), mások szerint a szocioökonómiai tényező fontosabb (Voortman, 2015).

Egy dichotóm szociálpszichológiai modell vázlata

Az alábbiakban az iszlamista radikalizálódás push és pull tényezőit vesszük számba és kísérletet teszünk egy dichotóm szociálpszichológiai modell felvázolására. A modellkísérletben a migráció szociológiájában használt sémára támaszkodva szembeállítjuk a radikalizálódásra hajlamos egyéneket kiilleszkedésre (kivándorlásra) sarkalló társadalmi és egzisztenciális hiányosságokat a bevándorlás célterületével kapcsolatos idealizált iszlám világ hívószavaival.

A nyugati társadalomba beilleszkedett muszlim bevándorlók utódai többre-tegű identitásválsággal küszködnek. Szorongatja őket a muszlim világhoz és az azzal szembenálló nyugati (érték)világhoz tartozás kettős (de sokban féloldalas) kötődés, és az abból eredő választási kényszer. Mivel őket már nem nyomasztja a szülei esetében elsődleges megélhetési kényszer, világszemléletükben előtérbe kerül az evilági és túlvilági metafizika: a társadalmi és politikai,

valamint a vallási identitás és azonosulás meghatározó elemei (Maslow, 2003; Garai, 2003). E kínzó feszültséggel szemben az „igazi iszlám” megvalósítását zászlajára tűző Iszlám Állam – annak idealizált elképzelése – a teljes önátadás és azonosulás, egyfajta virtuális otthontalálás vagy hazatérés lehetőségével kecsegtet. Azt ígéri, hogy keretei között – sőt, egyedül az ő keretei között – lehet teljes életet élni, egyesítve az evilági és transzcendens értékeket. A nyugati világban kigúnyolt istent és a nevében cselekvőt isten katonáját visszahelyezi jogaiba. Míg Nyugaton a politikai értékek (evilági metafizika) síkján egyre nagyobb a bizonytalanság, addig az ígéret szerint a muszlimok számára adott egyedül érvényes kinyilatkoztatás mutatja meg az utat az evilági politikai, társadalmi és magánéleti cselekvés helyes módja felé, vagyis maradéktalanul teljes érték- és életvilágot kínál, megszüntetve a dilemmákat és a – nyugaton megszokott – folytonos döntéskényszerből és mindenkori feltételelességből eredő belső feszültséget.

Az iszlám világ egészével (látszólag) szembenálló Nyugat ellen harcoló iszlamista – önértelmezése szerint – katona a közösség hiányos Nyugaton megszokott röghöz kötöttségből, a földhözragadt anyagiak kényszerű szolgálatából egy magasabb közösség, a muszlim világgözség szolgálatába lép. Vagyis a gyarmatosítók – muszlim szóhasználatával „keresztesek és zsidók” – országaiban lakó és ezek szolgálatába kényszerült, szociális juttatásoktól függő, csonkított identitású muszlim egy magasabb erkölcsi szintre lépve a megnyomorított és a (fél)gyarmati sorba taszított hittestvéreiért veszi fel a harcot, vezekelve a szülői nemzedék hitehagyással felérő kivándorlása miatt is.

Ez a frontváltás feloldja a nyugati születés, az iskoláztatásban és a munkaerőpiacon elfoglalt szerény státusz és alacsony önértékelés, illetve az azzal szembenálló magas státusz igény közötti feszültséget. Így a nyugati világ jelentéktelen tömegemberéből az Iszlám Államban a katona, hős vagy mártír szerepében jelentékeny személy válik. Az önmagát a nyugati világgal szemben eleve magasabb rendűnek tartó iszlám, illetve az Iszlám Állam ígérete szerint a harcos alacsony kondicionalitás mellett is magas státuszt érhet el. Ez a Nyugat társadalmában elfoglalt valóságos vagy percipiált marginalitásból eredő belső feszültség feloldását jelenti, vagyis a párhuzamos, tehát másodlagos társadalomból való átlépést az iszlám világ elsődleges társadalmába, azon belül is az uralkodó, szabályalkotó vagy a szabályok megszegését ellenőrző szegmensbe.

A külföldön harcoló iszlamista számára megszűnik az elérhető anyagi javak korlátozottságától, a szociális juttatásoktól való függőségből és a relatív depriációból eredő megalázottság. Helyébe az Iszlám Államban katonák esetében a zsold, polgári alkalmazottak esetében a magas fizetés, tehát az önálló keresettel szerzett anyagi biztonság lép.

A magasabb önértékelés egyik gyökere a szétzilált európai magánértékekkel szembeállított muszlim magánértékek stabil és megkérdőjelezhetetlen rendszere: a férfi és nő fogalma, a törzsi, nemzeti és családi azonosság és hovatartozás tudata, a nemi szerepek és tilalmak, összességében a magánerkölcs szilárd(nak látszó) szerkezete.

A nyugati társadalomból való kiilleszkedés egyfajta tudatos(ult) antikapitalizmus is, azonosulás a kamatszédés tilalmát, a tisztességtelen gazdálkodást tiltó, a szegények támogatását (zakát) előíró szabályokkal.

Az önmagukat kiszorítottak érző (részben muszlim) fiatalok szenvednek a külvilággal szembeni tehetetlenség és manipuláltság érzése miatt. Ezzel szemben áll a harcos aktivizmusa, szembetűnő és mérhető hatékonysága.

A korábban büntetettek vagy büntetésüket töltők immorális életvitele és az ahhoz kapcsolódó közmegvetés vagy annak érzete helyett az iszlámba való be- vagy visszatérés az egyén erkölcsi minőségének, önbecsülésének helyreállítását jelenti, a harcosává válókat felruhazza a vezeklés lehetőségével, és a köz-tiszteletben álló, nemes ügyért harcoló személy státuszának elnyerésével. Az érintettek korábban perspektívátlanak érzékelt életüket egy magasabb célokat követő jövőképre cserélhetik, amelyben életük és pályáivuk értelmet nyer egyéni, közösségi és végső soron globális értelemben.

A kommunista tömb széthullásával világszerte megkezdődött a jóléti társadalmak felszámolása. A munkaerő-piaci feltételek szigorodnak, a szociális ellátások szűkülnek. Az egykori Iszlám Állam klónjai az általuk uralt területeken (például a Boko Haram) állami funkciókat gyakorolnak, beleértve a közellátás, oktatás és egészségügyi ellátás stb. szervezését, a harcosok kiházasítását: a csatlakozókat, különösen a képzetteket viszonylag magas jövedelem és jelentős szociális juttatások várják. A csatlakozók egy új társadalom építésének vagy a társadalom újjáépítésének résztvevőivé válnak.

A Balkánon további push, illetve pull effektusként jelentkezett a muszlim identitás elnyomása a kommunista időszakban, majd annak visszanyerése, illetve fegyveres kiharcolása a jugoszláv polgárháború és széttagolódás idején, ami- ben radikális külföldi iszlamisták is mintaadó szerepet játszottak. A jugoszláv polgárháborúban megnyilvánult gyűlölködés és kegyetlenkedés nemcsak vallási, hanem etnikai ellentétekkel és modernizációs félelmekkel felülretegzett jelenség volt, ami – nemzetépítő erővé válva – felerősítette a külön identitásokat. A balkáni háborúban részt vevők az összecsapások idején professzionizálódtak, így képessé váltak arra, hogy katonai képességeiket más hadszíntereken áruba bocsássák (Póczik, 2016).

Végül, de nem utolsósorban említést kell tennünk a „flow-élményre” törekvésről. A pozitív pszichológia eszmevilágában mozgó és a fogalmat megalkotó

Csikszentmihályi Mihály szerint a flow-élmény összpontosult, a motivációt a maximumig fokozó élmény, amely az embert képessé teszi arra, hogy egyetlen dologra összpontosítson a legjobb teljesítmény érdekében. A flow-élmény elemei: belülről vezérelt világos célkitűzések követése; azonnali (ön)reflexió képessége a célmegvalósítás során; a lehetőségek és képességek összehangolása a teljesítmény érdekében; a célra összpontosított figyelem; feszültség-, szorongás- és zavarmentes tiszta tudatállapot; az egyirányú előrehaladás érzete; az éntudat háttérbe szorulása, teljes azonosulás és önátadás, szinte eggyé válás a tevékenységgel és a célokkal, az időérzék átalakulása (Csikszentmihályi, 1997). Álláspontom szerint az elmélet egy elengedhetetlen mozzanattal kiegészítésre szorul a politikai és társadalmi magatartást illetően, ez pedig a világ fősodratú eseményeiben való részvétel vágya: ez a radikálisok magatartásának közös konstitutív mozzanata. A társadalmi fősodorban való részvétel felszabadító élménye megvilágosodásszerű boldogságérzettel párosulhat, ami szöges ellentéte a modernitás körülményei közé szorított ember alkatrészszerűen gépies és monoton működésének.

A prevenció lehetőségei

Az iszlamista radikalizálódás megelőzése annak kettős természete miatt – egyszerre köz- és nemzetbiztonsági probléma – különbözik a bűnmegelőzés más területeitől. Mivel bizonyos esetekben a radikális attitűd elsődleges az ideológiai mezővel szemben, az iszlám vallás sokak esetében valószínűleg a radikális attitűd – nem tudatos – igazolására szolgál. A leghatékonyabb preventív stratégia az, ha sikerül megakadályozni a fiatalok belépését a radikalizmus előszobájába (Post, 2005). A megelőzésben egyre fontosabb a közösségorientált megközelítés, mivel a helyi közösségek ellenérdekeltek a fiatalok radikalizálódásában. A biztonsági kommunikáció a békés többséget vezető tekintélyes személyekre és a közösségi (érdek)struktúrákra irányul. A radikálisokról, veszélyeztetett személyekről és tervezett terrortámadásokról szóló közösségi információk a hírszerzés fontos forrásai. A közösségi információk gyűjtésére a különösen veszélyeztetett országokban speciális intézményeket hoztak létre (Neumann, 2006). Hollandiában helyi bűnmegelőzési együttműködés áll fenn az iskola, a gyermekvédelmi hivatal, a szociális hivatalok és a rendőrség között. A „pentito” programok enyhébb büntetést vagy amnesztiát ajánlanak a hatóságokkal való együttműködésért (Post, 2005).

A muszlim radikalizmus veszélyétől leginkább érintett országok szakirodalmában a prevenció négy fő területét azonosítja: társadalmi integrációs intézkedések minden szociális részterületen, ellenideológiák kidolgozása és felvilágosító

kampányok folytatása, a nyilvánosság számára méltányolható diplomácia, a közösségi bűnmegelőzésre támaszkodó titkosszolgálati és rendészeti munka. A prevenció célja a pragmatikus alkalmazkodás a kulturális igényekhez, a kiszolgáltatottság és elidegenedés érzésének csökkentése, a muszlimok előítélet-mentes kezelése, közösségtudatuk és értékeik tisztelete, a többséget és kisebbséget összekötő értékek hangsúlyozása (Mirza et al., 2007).

Nyugat-Európa államai a modern kollektív iszlám identitás kialakítása érdekében támogatják az euro-izlám szellemű imámok képzését. Több nyugat-európai ország, miközben óvatosan kerüli az iszlamofóbia látszatát, betiltotta a szélsőséges muszlim szervezetek (URL3) és mecsetek külföldi (jobbára szaúdi és török) alapítványok általi finanszírozását, illetve minimumszabályok betartását írták elő az iszlám intézmények számára. Ilyenek az extrémizmus-ellenes programok indítása; a kényszerházasság, női körülmetélés és becsületgyilkosságok elítélése; nők és fiatalok számára indított programok, vallásközi párbeszéd támogatása stb. A jelenlegi helyzet mégis az, hogy sem a hagyományos európai intézményrendszer, sem a muszlim közösség nem képes hatékony ellennarratívát kínálni a radikális (politikai) iszlámmal szemben.

Összegzés

Az euroatlanti országok mindegyike rendelkezik az etnikai csoportokat segítő integrációs politikával, amelyek elősegítik oktatási, munkahelyi és lakhatási hátrányaik leküzdését. Ennek ellenére az integrációs és multikulturális politikájukról ismert országokban jelentkezik legerősebben a belső eredetű iszlám extrémizmus. Ezek az országok nem képesek megoldást találni a kulturálisan kettős kötődésű másod- és harmadgenerációs bevándorlók identitásválságára, és megerősíteni bennük a Nyugathoz való tartozás érzését. Ugyanígy nem képesek feloldani a többségi közvélemény félelmeit és ellenséges érzületét a kultúrájukhoz mereven ragaszkodó muszlim közösségekkel szemben. Egyfelől a médiából nap mint nap a „terrorizmus elleni háború” és a „muzulmán terroristák” fogalmaival közvetített negatív üzenetek érkeznek a többségi közösség felé, másfelől a muszlimok által elkövetett jellegzetes bűncselekmények elhallgatására irányuló törekvés érvényesül. Tudatában kell lennünk, hogy társadalmi fejlettségünk jelenlegi fokán a keresztény alapokon nyugvó berendezkedés és jogrend kibékíthetetlen ellentmondásban áll az iszlám világból importált társadalom- és jogértelmezéssel. A multikulturális társadalom koncepciója megbukott, a muszlim közösségek kívülről és belülről egyaránt támogatott szeparációja pedig még hosszú ideig fennmarad, és folyamatos konfliktusokkal fenyeget.

Felhasznált irodalom

- Bakker, E. (2007). *Jihadi terrorists in Europe, their characteristics and the circumstances in which they joined the Jihad: An exploratory study*. Clingendael Institute.
- Csíkszentmihályi M. (1997). *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó.
- Dawson, L. L. (2021). *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* ICCT Research Paper. International Centre for Counter-Terrorism. <https://doi.org/10.19165/2021.1.02>
- Garai L. (2003). *Identitásgazdaságtan. Gazdaságpszichológia másképpen*. Tas.
- Hoffman, B. (2006). *Islam and the West: Searching for Common Ground. The Terrorist Threat and the Counter-Terrorism Effort*. RAND Corporation.
- Kruglanski, A. W. & Fishman, S. (2006). The Psychology of Terrorism: “Syndrome” Versus “Tool” Perspective. *Terrorism and Political Violence*, 18(2), 193–215. <https://doi.org/10.1080/09546550600570119>
- Laqueur, W. (1999). *New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. Oxford University Press.
- McCants, W. (Szerk.), Brachman, J. & Felter, J. (2006). *Militant Ideology Atlas. Executive Report*. Combating Terrorism Center.
- Maslow, A. (2003). *A lét pszichológiája felé*. Ursus.
- Mirza, M., Senthilkumaran, A. & Ja’far, Z. (2007). *Living apart together. British Muslims and the paradox of multiculturalism*. Policy Exchange.
- Neumann, P. R. (2006). Europe’s Jihadist Dilemma. *Survival*, 48(2), 71–84. <https://doi.org/10.1080/00396330600765518>
- Pape, R. A. (2005). *Dying to win: the strategic logic of suicide terrorism*. Random House.
- Papp Z. I. (2018). *A kiberterrorizmus módszerei, lehetséges eszközei és az ezek ellen történő védekezés alternatívái*. Doktori értekezés. Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Katonai Múszaki Doktori Iskola.
- Póczik Sz. (2007). A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 48(5), 25–41.
- Póczik Sz. (2011). A radikális politikai iszlám eszmevilága. *Magyar Tudomány*, 172(5), 580–589. <http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>
- Póczik Sz. (2016). Muszlim radikálisok Kelet-Európa két régiójában, a Balkánon és a Visegrádi országokban, Magyarország példáján. *BHKK Műhely*, 1(1), 32–44.
- Post, J. M. (2005). When Hatred is Bred in the Bone: Psycho-cultural Foundations of Contemporary Terrorism. *Political Psychology*, 26(4), 615–636. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00434.x>
- Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalisation in Europe. From conversion to terrorism. An assessment of the factors influencing violent Islamist extremism and suggestions for counter radicalisation measures*. Research report funded by the Danish Ministry of Justice.

- Pressman, E. (2006). *Countering Radicalization. Communication and Behavioral Perspectives*. CCSS Insight, 1. Clingendael Centre for Strategic Studies.
- Rekawek, K., Matějka, S., Szucs, V., Beňuška, T., Kajzarová, K. & Rafay, J. (2019). *Who Are the European Jihadis? From Criminals to Terrorists and Back? Midterm Report*. GLOBSEC Policy Institute.
- Roy, O. (2004) *Globalised Islam. The Search for a New Ummah*. Columbia University Press.
- Sayfo, O. (2007). *Allah tágas földje*. Kárpát-medencei Tehetségfondó.
- Sroka, A., Castro-Rial Garrone, F., Kumbrián, R. D. T. (Szerk.) (2017). *Radicalism and Terrorism in the 21st Century: Implications for Security*. Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-06974-7>
- Tamási E. (2013). *Terrorista nők*. Rejtjel.
- Vidino, L. (2007). The Hofstad Group: The New Face of Terrorist Networks in Europe. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(7), 579–592. <https://doi.org/10.1080/10576100701385933>
- Voortman, A. (2015). *Terrorism in Europe. Explaining the disparity in the number of jihadist foreign fighters between European countries*. Institut Barcelona Estudis Internacionals.
- Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*. Rowman & Littlefield.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Fertiliser bomb plotters jailed for life*. <https://www.theguardian.com/uk/2007/apr/30/terrorism.world>
- URL2: *European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia*. <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/european-monitoring-centre-on-racism-and-xenophobia>
- URL3: *Islamist extremism and Islamist terrorism*. https://www.verfassungsschutz.de/EN/topics/islamist-extremism-and-islamist-terrorism/islamist-extremism-and-islamist-terrorism_node.html;jsessionid=A5A327D28AF39439E5971C1AA8B780CF.intranet231#doc725666bodyText6

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Póczik Sz. (2023). Európai iszlamisták és dzsihadisták motivációi. *Belügyi Szemle*, 71(10), 1839–1854. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.10.11>